

Els temps de les dones i els temps de les ciutats. Un estudi de cas a la ciutat de Barcelona*

Maria Prats i Ferrer

Geògrafa. Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: juny 1994

Resum

Es presenta la síntesi d'un estudi empíric que té per objectiu el coneixement de l'ús del temps per part de les dones i els factors que en determinen la diversitat, així com dels horaris comercials i dels serveis i la seva adequació a les demandes d'ús per part d'aquestes; i la formulació de recomanacions sobre les polítiques que cal aplicar per afavorir més llibertat i igualtat en l'ús del temps per part de les dones.

Paraules clau: Dona, horaris, temps, política.

Resumen. *Los tiempos de las mujeres y los tiempos de las ciudades. Un estudio de caso en la ciudad de Barcelona*

Se presenta la síntesis de un estudio empírico que tiene por objeto el conocimiento del uso del tiempo por parte de las mujeres y los factores que determinan su diversidad, así como de los horarios comerciales y de los servicios y su adecuación a las demandas de uso por parte de éstas; y la formulación de recomendaciones sobre las políticas a aplicar para favorecer una mayor libertad e igualdad en el uso del tiempo por parte de las mujeres.

Palabras clave: Mujer, horarios, tiempo, política.

Résumé. *Les temps des femmes et les temps des villes. Une étude de cas à Barcelone*

On présente ici la synthèse d'un travail empirique qui a pour objet la connaissance de l'usage du temps des femmes et des facteurs qui déterminent sa diversité, ainsi que la connaissance des horaires commerciaux et des services et leur adaptation aux demandes d'usage de celles-ci. On formule des recommandations sur les politiques à appliquer pour favoriser une plus grande liberté et égalité dans l'usage du temps de la part des femmes.

Mots-clés: Femme, horaire, temps, politique.

* Aquest article és un resum de l'estudi *Les dones i l'ús del temps a Barcelona. El cas del barri de Sants*, realitzat a l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, l'any 1993, per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona i l'Associació Salut i Família, i dirigit per les professores M. Dolors Garcia Ramon i Gemma Cànoves. Una versió més extensa d'aquest resum és en curs de publicació per l'Ajuntament de Barcelona.

Abstract. *Women's use of time and city timetables. A case study in the city of Barcelona*

This note is a synthesis of an empirical study that focuses on the use of time by women and on the factors that determine the diversity as well as on commercial and service opening hours and their suitability to demand from women. It also formulates some recommendations on policies to pursue in order to give greater freedom and equality in the use of time by women.

Key words: Women, use of time, policy.

Sumari

Introducció	Oferta horària i experiències personals d'ús del temps al barri de Sants de Barcelona
Objectius, àmbit de l'estudi i metodologia utilitzada	Bibliografia

Introducció

Els precedents d'aquest treball de recerca es troben en el treball de reflexió i acció que van iniciar actius grups de dones italianes al llarg dels anys vuitanta i que van culminar amb la presentació, per part del PDS (Partit Democràtic de l'Esquerra), de la proposta de llei d'iniciativa popular *Le donne cambiano i tempi*. Aquesta proposta de llei tenia com a objectiu principal el reconeixement del dret d'autogovern del temps, tant del temps quotidià com del temps al llarg de la vida.

Aquest moviment ha tingut també un important ressò a nivell internacional i ha estat el germen de l'aparició d'estudis i experiències en altres àmbits geogràfics fora d'Itàlia. El treball que aquí presentem és un d'aquests fruits, que ha estat possible tirar endavant gràcies a l'entusiasme de les institucions promotores que, convençudes que no es poden aturar aquí, ja han iniciat les primeres experimentacions pràctiques que s'han derivat de l'estudi.

El marc teòric utilitzat per endinsar-nos en el tema s'ha centrat en les aportacions de les autores i els autors italians. Cal esmentar especialment els treballs de la sociòloga Laura Balbo (1984, 1991), que s'han acompanyat de moltes contribucions més, tant en l'àmbit acadèmic com en l'àmbit de la pràctica política: (Bugari, 1991; Chiesi, 1992; Cooperativa Lenove, 1990; Guerra i Pesce, 1991; Pennacchi, 1990; Rinaldi, 1991; Vicarelli, 1991).

Objectius, àmbit de l'estudi i metodologia utilitzada

L'àmbit geogràfic triat va ser el barri de Sants, un sector d'un dels deu districtes en què està dividida administrativament la ciutat. Es tracta d'un barri amb un perfil socioeconòmic molt semblant a la mitjana de la ciutat de Barcelona i que compta amb un fort moviment associatiu, el qual era necessari per poder dur a terme l'experimentació pràctica prevista.

Els objectius que es pretenien assolir comprenien, d'una banda, el coneixement de l'ús del temps per part de les dones i els factors que en determinen la diversitat, així com l'estudi dels horaris comercials i dels serveis i la seva adequació a les demandes d'ús per part d'elles i, d'altra banda, la formulació de recomanacions sobre les polítiques que cal aplicar per tal d'afavorir més llibertat i igualtat en l'ús del temps femení.

En la metodologia utilitzada per a la realització de l'estudi s'hi poden distingir dues fases: exploratòria i en profunditat. En la fase exploratòria es van fer tres treballs paral·lels: exploració de la informació bibliogràfica disponible sobre el tema; anàlisi dels resultats, a nivell de barri i de districte, d'una selecció de variables de la base de dades de l'*Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990 sobre condicions de vida i hàbits de la població*, com a context de referència, i, finalment, l'estudi dels horaris dels comerços i serveis en base a 22 entrevistes exploratòries, una enquesta telefònica a comerços (de l'eix Creu Coberta/carrer de Sants) i serveis del barri i la consulta a guies d'informació ciutadana de tipus general.

En la segona fase de l'estudi es va utilitzar una metodologia de tipus qualitatiu, basada en la realització d'entrevistes en profunditat, que es va mostrar molt apropiada per abordar un tema com el del temps, difícilment acotable en una aproximació quantitativa. Això va permetre captar opinions, aspiracions, problemes que difícilment s'haurien formulat en el marc d'un qüestionari quantitatiu. En base a la informació recollida a la fase exploratòria es van dissenyar dos instruments auxiliars: un guió que va orientar la realització de les entrevistes i una fitxa-qüestionari de tipus quantitatiu, amb les dades bàsiques de les persones entrevistades. Paral·lelament es va elaborar una tipologia de persones per entrevistar amb les variables següents: edat, tipus de llar, categoria socioprofessional, ocupació i tipus de jornada (no ocupades, ocupades amb jornada completa, parcial o variable).

La selecció i localització de les persones entrevistades es va fer basant-se en els contactes personals fets amb responsables d'entitats del barri i dels diferents serveis del Districte de Sants-Montjuïc contactats en la fase exploratòria. En total es van realitzar 32 entrevistes, confidencials i anònimes, de les quals 6 es van fer a homes, amb una durada mitjana aproximada de tres quarts a una hora. Totes les entrevistes van ser transcrites literalment.

Oferta horària i experiències personals d'ús del temps al barri de Sants de Barcelona

De la confrontació dels resultats obtinguts en les diferents fases de l'estudi, s'obté el panorama dels desajustos existents i dels buits que cal cobrir entre el que la ciutat ofereix, en termes d'accés temporal als comerços i serveis, i les necessitats i els desitjos de les persones que hi viuen o hi treballen.

En la fase exploratòria de l'estudi s'han distingit cinc grans grups de serveis, que es caracteritzen per una gran homogeneïtat horària interna i que són representatius dels serveis més sovintejats per la població: els comerços,

els serveis escolars, les entitats financeres, els serveis administratius i les entitats.

A la zona estudiada l'horari del petit comerç és partit, de matí i tarda, amb pausa al migdia, tancament generalitzat els diumenges i tancament alternatiu el dissabte a la tarda o el dilluns al matí. En base a aquest esquema general hi ha variacions que depenen del subsector i la localització de l'establiment i de l'estació de l'any. Es tracta d'un horari d'obertura que coincideix amb els horaris laborals de la major part de la població.

Les escoles tenen també un horari molt homogeni dins de cada nivell educatiu. Les escoles bressol el fixen lliurement, les escoles d'ensenyament primari en tenen un de compliment obligatori de 9 a 12 i de 15 a 17, mentre que a l'escola secundària és més flexible, però sempre partit.

En la resta de serveis se segueix trobant homogeneïtat d'horaris dins de cada subsector. En els serveis administratius i financers predominen els partits o els intensius matinals. El tancament els diumenges és generalitzat, tret de serveis molt específics, com els hospitals o la restauració. Els serveis culturals, esportius i les entitats cíviques tenen un horari d'activitat concentrat a la vesprada i al cap de setmana, per tant són els menys coincidents amb els de treball estàndards.

En estudiar les experiències personals d'ús del temps, a partir de l'anàlisi de les entrevistes en profunditat, s'observa com en l'estructuració de l'arc temporal diari el temps central és el temps de treball productiu, aquest és el més rígid, al voltant del qual s'organitzen la resta de temps i activitats de la jornada. Aquest fet, sumat a la coincidència dels horaris laborals amb els dels serveis, fa que es valorin molt positivament els horaris de treball flexibles o de tipus intensiu, la proximitat física entre el lloc de treball i el lloc de residència i l'accés a una bona xarxa de transport públic. Totes aquestes circumstàncies faciliten la superació dels conflictes que es deriven de la compaginació dels treballs productiu i reproductiu i que s'expressen principalment en termes de manca de temps, de no poder arribar a tot arreu.

El temps que es dedica al treball domèstic és difícil d'estimar, inclou activitats molt diverses, és discontinu i poc durador. Al mateix temps és un treball socialment subvalorat, que es considera monòton i poc creatiu, i que encara continua sent majoritàriament realitzat per les dones, treballin fora de la llar o no. Fins i tot quan el treball és compartit o desviat cap a altres persones, la dona és qui assumeix el pes de l'organització i la planificació d'aquest treball reproductiu.

Encarregar-se d'aquest treball domèstic i de tenir cura de les persones implica enfrontar-se a les limitacions d'accés als serveis que hi estan relacionats, els quals ofereixen franges horàries no compatibles amb el temps de treball. Davant d'aquestes restriccions, les dones entrevistades han desenvolupat diferents estratègies de supervivència per sortir-se'n: desviació de part d'aquest treball domèstic cap a altres persones, realització simultània de diverses tasques, disseny de recorreguts que estalviïn temps, incorporació d'innovacions tecnològiques domèstiques, serveis a domicili, etc.

El temps lliure és viscut com a fraccionat, escàs i variable, i per moltes dones es dissol sovint en els altres temps de la jornada, per la majoria el temps lliure és inexistent, no s'hi compra. Això no vol dir que no hi hagi un desig de poder-ne gaudir, ja que s'expressa una fam de temps en general i de temps lliure en particular.

En base al coneixement obtingut en aquest estudi sobre l'oferta de temps de la ciutat d'una banda i sobre les experiències personals d'ús del temps de l'altra, es van elaborar una sèrie de recomanacions entorn de les possibles mesures que des de les administracions es poden adoptar per facilitar la vida de les ciutadanes, per fer-los més possible l'autogovern del temps personal. Tot i la necessitat d'adoptar mesures concretes en diferents àmbits, advertim que aquestes tindrien molt poc efecte si no s'acompanyaven de canvis paral·lels en el repartiment del treball domèstic al si de cada llar, perquè aquest sigui fet i distribuït de manera més equitativa. Cal que aquest aspecte acompanyi el projecte de canvi dels temps perquè no s'acabi perpetuant el doble o el triple rol de les dones en fer-los més fàcil compatibilitzar-los, sinó que el canvi dels temps serveixi per fer possible que tots fem de tot, en condicions òptimes d'accés als serveis que la ciutat ens ofereix.

Bibliografia

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (1991). *El temps de les dones: de la reflexió a la pràctica*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- BALBO, L. (1978). «La doppia presenza». *Inchiesta*, 32, p. 3-6.
- BALBO, L. (1984). «Immersione piena, intelligenza diffusa». *Inchiesta*, 66, p. 2-7.
- BALBO, L. (1991). *Tempi di vita*. Milano: Feltrinelli.
- BUGARI, T. (1991). «Le donne e il tempo di lavoro». *Prisma*, 23, p. 59-69.
- CHIESI, A. M. (1992). «Politiche del tempo, metodi di ricerca e strumenti di intervento». *Nuovo governo locale*, 2 (en curs de publicació).
- COOPERATIVA LENOVE (1990). *Le donne nella città: tempi, bisogni e servizi. Rapporto di ricerca*. Modena: Comune di Modena.
- GUERRA, E.; PESCE, A. (1991). «Lavoro e differenza sessuale». *Inchiesta*, octubre-desembre de 1991, p. 21-31.
- IZQUIERDO, M. J. (1990). *La interdependència de les activitats domèstiques i el treball remunerat*. Barcelona: Parlament de Catalunya.
- PENNACCHI, L. (1990). «El símbolo dividido». *Mientras tanto*, 42, p. 53-57.
- RAMOS TORRES, R. (1990). *Cronos dividido. Uso del tiempo y desigualdad entre mujeres y hombres en España*. Madrid: Instituto de la Mujer, Ministerio de Asuntos Sociales.
- RINALDI, A. (1991). «Tempo e orari nella città: l'esperienza di Modena». *Prisma* 23, p. 43-57.
- SUBIRATS, M.; MASATS, M.; CARRASQUER, P. (1992). *Les condicions de vida de les dones a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona (volum 6 de l'Enquesta Metropolitana de Barcelona 1990).
- UFFICIO DEL PROGRAMMA E DELLA SEZIONE FEMMINILE NAZIONALE DEL PCI. (1990). *Cambiare i tempi di vita*. Roma: ITER-Roma.

- VICARELLI, G. (1991). «Strategie e tempi della vita quotidiana: una ricerca nelle Marche», *Prisma*, 23, p. 77-82.
- VINAY, P. (1992). «Donne e "flessibilità" del lavoro, dalla economia informale alla riorganizzazione dei tempi». *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 32, p. 189-205.